

3. Положення про музей при закладі освіти системи Міністерства освіти України // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1997. – № 18. – С. 4-9.
4. Столяров Б.А., Соколова Н.Д., Алексеева Н.А. Основы экскурсионного дела / Столяров Б.А., Соколова Н.Д., Алексеева Н.А. – СПб., 2002. – 136 с.
5. Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність. Матеріали обласної науково-методичної конференції. – Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. – 148 с.
6. Хадсон К. Музеи не стоят на месте / Хадсон К. // Museum. – 1998. – № 197. – С.43. 6. Шевченко В.В., Ломачинська І.М. Музеєзнавство / Шевченко В.В., Ломачинська І.М. – К., Університет «Україна», 2007. – 288 с.

#### REFERENCES

1. Hayda L. Formuvannya normatyvno-pravovoyi bazy diyal'nosti muzeyiv pry navchal'nykh zakladakh Ukrayiny / Hayda L. // Krayeznavstvo. – 2011. – № 3. – S. 49-56.
2. Katalog muzeyiv pry navchal'nykh zakladakh Ukrayiny / Upor. L. A. Hayda. – Kirovohrad: Lysenko V. F., 2012. – 136s.
3. Polozhennya pro muzey pry zakladi osvity systemy Ministerstva osvity Ukrayiny // Informatsiynyy zbirnyk Ministerstva osvity Ukrayiny. – 1997. – № 18. – S. 4-9.
4. Stolyarov B.A., Sokolova N.D., Alekseeva N.A. Osnovy ékskursyonnoho dela / Stolyarov B.A., Sokolova N.D., Alekseeva N.A. – SPb., 2002. – 136 s.
5. Ukrayins'kyu muzey pry navchal'nomu zakladi: istoriya i suchasnist'. Materialy oblasnoyi naukovy-metodychnoyi konferentsiyi. – Kirovohrad: Vydavnytstvo KOIPPO imeni Vasylya Sukhomlyns'koho, 2008. – 148 s.
6. Khadson K. Muzey ne stoyat na meste / Khadson K. // Museum. – 1998. – № 197. – S.43. 6. Shevchenko V.V., Lomachyn's'ka I.M. Muzeeyznavstvo / Shevchenko V.V., Lomachyn's'ka I.M. – K., Universytet «Ukrayina», 2007. – 288 s.

УДК 37.013.43

**Умнова Л.М.**  
головний зберігач фондів  
Лебединського районного краєзнавчого музею

#### ДІЯЛЬНІСТЬ НИКАНОРА ОНАЦЬКОГО НА ЛЕБЕДИНЩИНІ

*У статті досліджується Лебединський період життя педагога, поета, феномена українського краєзнавства Никанора Харитоновича Онацького.*

**Ключові слова:** Канцелярії Академії мистецтв, гімназія, Державна Дума, українська мова, культура, традиції, кобза.

**Умнова Л.Н. Деятельность Никанора Онацкого на Лебединщине**

*В статье исследуется Лебединский период жизни педагога, поэта, феномена украинского краеведения Никанора Харитоновича Онацкого.*

**Ключевые слова** Канцелярии Академии искусств, гимназия, Государственная Дума, украинский язык, культура, традиции, кобза.

**Umnova L.M. To activity of Nukanor Onazkuy in lebedyn period**

*Research is th lebedyn period of life of teacher, poet, феномена of the Ukrainian study of a particular region of Nukanor Onazkuy*

**Key words:** Offices of Academy of arts, gymnasium, to State Thought, Ukrainian, culture, traditions, kobza.

Никанор Харитонович Онацький народився (8(21) грудня 1874 на хуторі Хоменки Бірківської волості Гадяцького повіту на Полтавщині – український живописець, поет, педагог, мистецтвознавець, громадський діяч. Народився в селянській сім'ї. Закінчив народну, а потім Гадяцьку повітову школу. З ранніх літ виявив хист до малювання. З 1899 р. навчався у Московському Строганівському училищі технічного малювання, але не закінчив його. Повернувся в Україну і навчався у Одеському художньому училищі, з 1903 р. – у Вищому училищі при Імператорській академії мистецтв, де його вчителем був Ілля Рєпін. Входив до нелегальних студентських гуртків у Санкт-Петербурзі, метою яких було збереження і розвиток української культури. Викладав малювання у навчальних закладах Лебедин (1906-1913 рр.), Сум (1913-1933 рр.), брав участь у художніх виставках.

Саме приїзд у Лебедин став для учителя малювання Никанора Харитоновича Онацького новим поштовхом у розвії національної ідеї на Слобожанщині. На початок викладацької роботи Никанлоа Онацького вказує Прохання директора Одеського училища до Канцелярії Академії мистецтв: «...Честь имею покорнейше просить Канцелярию зачислить кандидатом на должность преподавателя рисования в средних учебных заведениях окончившаго в 1905 году полный курс наук и искусств по живописному отделению Никанора Онацкого, заявившаго ныне занять должность преподавателя рисования в средних учебных Заведениях (...) 27 января 1906 года» [4, арк. 9].

Низка документів із цього ж фонду № 769 [4, арк. 10-16] засвідчує листування директора Лебединської чоловічої гімназії з канцелярією Академії мистецтв про оформлення документації в зв'язку із викладацькою роботою Н. Онацького в Лебедині. Спочатку Н. Онацький влаштувався працювати по розряду найнятого, не затвердженого вчителя, оскільки був під негласним наглядом поліції. Але активна громадська діяльність, авторитет художника і поета сприяли тому, що через два роки його включили до складу педагогічної ради гімназії і поставили в штат. Документ листування від 4 квітня 1908 року Н. Онацький підписав вже як вчитель графічних мистецтв: «Покорнейше прошу Академію Художеств выслать все мои документы по следующему адресу: г. Лебедин Харьковской губернии, Мужская гимназия преподавателю графических искусств Никанору Онацкому 4 апреля 1908 года» [4, арк. 9].

З архівних документів ми маємо можливість встановити межі викладацької діяльності Никанора Онацького в Лебедині: – з 26 вересня 1906 року по 26 липня 1913 року – вчитель Лебединської чоловічої гімназії; – одночасно, з 4 жовтня 1910 року по 26 липня 1913 – вчитель Лебединської жіночої гімназії. Ці вісім років з 1906 до 1913 дослідники назвали «лебединським» періодом педагогічної і культурно-просвітницької діяльності митця [8, с. 13]. Провідною педагогічно-просвітницькою ідеєю лебединського періоду, постійною духовною потребою Онацького, була турбота про відродження української мови, прагнення, щоб у школах (освітніх закладах) вживалась українська мова для викладання і щоб для навчання використовувались українські книжки. Про гоніння української мови в Лебединській гімназії згадує вдова просвітника, Надія Василівна Онацька (в ті часи – гімназистка Надія Кривошей): «Не дай Боже, якесь рідне слово мовить, відразу гнівне зауваження: «Ві что, с кухни пришли?» [7, с. 293].

Зі спогадів лікаря з Лебедин, тодішнього гімназиста Пантелеймона Домашенко: «Онацький з нами завжди говорив рідною мовою, і мова та була в нього добірна, виважена і ласкава. На той час це було не тільки сміливо, а й з боку вчителя ще й небезпечно для кар'єри...» [7, с. 29].

В цьому зв'язку вважаємо доцільним навести виступ у Державній Думі Г. І. Петровського: «В Лебединській чоловічій гімназії директор забороняє говорити українською мовою. На одному з уроків, коли учень обмовився українською мовою на доказ якоїсь алгебраїчної теореми, йому було поставлено двійку...» [7, с. 302]. Ці слова із промови були розповсюджені серед гімназистів і існує припущення що саме Онацький поширив виступ. Відома просвітниця С. Русова в газеті «Рада» від 6 грудня 1906 року в статті «З Харківщини... Горе з українською мовою» писала: «Пану директорові Лебединської жіночої та чоловічої гімназії не вподобалось дуже, що учні говорять між собою українською мовою, і ось він цими днями в дівочій гімназії звернувся до своїх учениць з цілою промовою, в котрій доводив «нелепость украинского языка». А далі заборонив уживання рідної мови як у гімназії, так і вдома» [7, с. 28-29].

Для боротьби за українську мову, культуру, традиції в Лебедині Онацький створив патріотичний гурток, до складу якого ввійшли гімназисти старших класів. Згодом гурток стали називати «Шевченківським». Він мав свою бібліотечку україністики, забороненої літератури та касу. Гуртківці пропагували вільний розвиток своєї нації: українську мову, твори українських письменників, істориків, вивчали народні пісні, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, Олени Пчілки, розповсюджували патріотичні прокламації, утверджували віру в справедливість. Наприклад, у річницю з дня народження Кобзаря гуртківці організували шевченківський вечір. Зібралися на вулиці Середівці в хаті Бондарця. С. Таранушенко прочитав реферат про творчість Тараса Шевченка; потім присутні декламували вірші, співали українських народних пісень «Ой, не ходи, Грицю», «Заповіт», «Засвітали козаченьки» [1].

«Отой наш «Шевченківський революційний гурток», – згадував пізніше відомий учений мистецтвознавець С. Таранушенко, – був чи не першою невеличкою протидією владному великодержавному шовінізму на моїй батьківщині» [1]. Пізніше гурток розрісся за рахунок молодших класів гімназії та патріотів міста. Вони пропагували українську мову, твори Тараса Шевченка та Івана Франка, виписували літературу з Галичини і розповсюджували її. Надіслану літературу (збірки «Зернятка») гуртківці продавали, а виручені гроші пересилали на будівництво пам'ятника Т. Шевченку. В 1913 році діяльність шевченківського гуртка була припинена. Царська охранка в Лебедині заборонила його. В цей період починається активна краєзнавча діяльність Никанора Онацького: глибоко і зацікавлено вивчає побут і звичаї українського народу; досліджує місця, пов'язані з перебуванням Кобзаря на Сумщині. Художник відвідує Канів, Чернечу гору, Лифине, могилу Кобзаря. Робить начерки кобзареві могили та краєвидів. Він створює офорт із зображенням хати під Тарасовою горою, який пізніше був виданий поштовою листівкою. Перебуваючи в Лебедині Н. Онацький вперше друкує свої вірші в журналах та альманахах «Рідний край», «Герновий вінок», «Українська муза». Його поезія, сповнена вірою в найкраще майбутнє, була високо оцінена сучасниками. Поезія Никанора Онацького була високо оцінена українською письменницею Оленою Пчілкою, яка редагувала часопис «Рідний край». В лебединський період активізується його мистецька: робить ескізи своїх майбутніх живописних полотен, постійно вдосконалюючи свою майстерність, приймає участь у творчих виставках. Никанор Онацький був переконаний, що викладач образотворчого мистецтва повинен постійно творчо працювати. Так, у грудні 1911 – січні 1912 років п'ятнадцять картин експонує на художній виставці у Києві. Серед них: «Хата біля Тарасової

гори» (написана під враженням поїздок до Канева у 1909-1911 роках), «На тирлі», «У жнива», «Похмурий день», «Вітряк» [6, с. 12].

В Лебедині Онацький співпрацює із вчителями-одномумцями, серед них: – вчителька музики Лебединської гімназії Марія Дедова, на квартирі якої зустрічалися гуртківці і яка пізніше була звільнена з гімназії за вольнодумство; – казначей Шевченківського гуртка вчитель із с. Токарі Микола Запорожець; – вчитель географії Каменський; – вчитель Ворожбянської недільної школи Юрій Іванович Базавлук (у подальшому Базавлука й Онацького поєднала міцна дружба в Сумському Товаристві «Просвіта»; – Грищенко М. (спочатку працював юридичним консультантом губернського земства в Харкові, згодом, завідувач шкільною та позашкільною освітою в повітовому земстві в Лебедині, обіймав посаду секретаря земства в Лебедині в 1917 році (разом з Духно, Запорожець, Пустовгар, Лойченко, Петренко, Мелешко, Сивоконь створили в Лебедині у 1917 році учительську спілку); з 1927 року викладав українську мову у вечірній школі Лебедин. Особливо Н. Онацький подружився із учителем із села Бееве Леонідом Рогальським, який згодом підтримував тісні зв'язки з Онацьким як організатор і очільник Лебединської «Просвіти». В мистецько-етнографічній колекції Лебединського районного краєзнавчого музею є старенька бандура. На її верхній деці легкими штрихами намальована могила з високою тополею. Трохи нижче вірш і підпис: «Н. Онацький. 1921 року». Бандура належала Л. Рогальському товаришу Н. Онацького. В лебединський період педагогічної діяльності Никанор Харитонович не лише розкривав перед учнями красу і правду художніх картин Т. Г. Шевченка, але й розповсюджував серед народу його твори, декламував його пристрасні вірші серед селян. За що й потрапив під нагляд поліції. Часто у дні літніх канікул учитель мандрував по шевченківським місцях, збираючи народні перекази, а добравшись до Канева, брався за олівець та пензель, пізніше і за фотоапарат, щоб відбити й поширити епізоди народної любові до Кобзаря. Саме в Лебедині Никанор Харитонович заявив про себе і як талановитий педагог. Про вагомий здобутки Н. Онацького, безпосередньо у педагогічній роботі, свідчить Відзнака, присуджена педагогу в Харкові за перемогу в конкурсі вчителів з методики викладання образотворчого мистецтва, про що свідчить схвальний відгук та свідоцтво про його отримання. У Почесному відгуку зазначено: «Распорядитель комитета педагогической выставки при Харьковском Учебном округе, основываясь на отзывах экспертной комиссии, постановил: удостоверить почетного отзыва Лебединскую женскую гимназию за выставленные экспонаты по постановке рисования. Харьков, 20 августа 1913 года» [2].

Ця Відзнака послужила потужним поштовхом до подальшої педагогічно-освітньої діяльності Н. Онацького на Слобожанщині. Саме його методика викладання образотворчого мистецтва була відзначена на виставці-конкурсі у Харкові у 1913 році. Серед 38 гімназій з різних регіонів України і Росії, що брали участь, почесний відгук одержала Лебединська жіноча гімназія за кращі роботи учнів (рисунок, креслення; викладач Онацький). «Харьковский Учебный округ. Почетный отзыв. Распорядитель комитета педагогической выставки при Харьковском Учебном округе, основываясь на отзывах экспертной комиссии, постановил: удостоверить почетного отзыва Лебединскую женскую гимназию за выставленные экспонаты по постановке рисования. Харьков, 20 августа 1913 года» [2].

Крім виставки робіт учнів у Харкові була влаштована почесна поїздка гімназистів до Пушкінського початкового училища в Москві, на виставку, де були представлені їхні роботи. Висновки з даного дослідження. В результаті аналізу літературних джерел та архівних матеріалів можемо стверджувати, що: як педагог-практик, Н. Онацький сповідував власні педагогічні погляди, котрі базувались на засадах демократизму, гуманізму, народності і залишаються актуальними й на сьогоднішній день. Н.Х.. Основними засадами, на яких ґрунтувалися його педагогічні та просвітницькі ідеї сформовані саме в лебединський період педагогічної діяльності є:

- пропагування рідної мови у виховному та навчальному процесі;
- виховання на демократичних засадах і в етнокультурному середовищі, на культурних традиціях свого народу;
- виховувати любов до природи, свого краю;
- вимоги до вчителя образотворчого мистецтва (особливо до себе) – постійно підвищувати професійний рівень, вести творчі пошуки. Він твердо був переконаний, що мова – це шлях творення моральних та естетичних ідеалів, через мову відбувається духовне єднання нації. Н. Онацький діяв в історичному контексті боротьби за українську просвіту і, безумовно, як визначна особистість, небайдужа до долі своєї країни, не міг не сприйняти ідеї передової інтелігенції і не включитися в процеси удосконалення української культури та освіти

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Никифоров А.М. Особливості Лебединського періоду педагогічної діяльності Никанора Онацького (1906-1913) / А.М. Никифоров // Молодий учений 2015. – № 12 (27) – С. 156-159.
2. Науково-документальний фонд Сумського обласного художнього музею імені Никанора Онацького – СОХМ. НДФ – 121.
3. Ротач П. З любов'ю до Кобзаря / П. Ротач // Ленінська правда. – 1967. – 8 березня – С. 3.
4. Сумський краєзнавчий музей (СУКМ). – Ф. 769, оп. 13, спр. 129, арк. 9, 10-16.

5. Ткаченко Б. Напис на бандурі / Б. Ткаченко // Народна творчість та етнографія. – 1970. – № 4. – С. 98.
6. Ткаченко Б. Никанор Воскреслий / Б. Ткаченко // Україна. – 1988. – № 35. – С. 12.
7. Ткаченко Б. Погром: документальний нарис / Б. Ткаченко. – Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2010. – С. 282-364.

#### REFERENCES

1. Nykyforov A.M. Osoblyvosti Lebedyns'koho periodu pedahohichnoyi diyal'nosti Nykanora Onats'koho (1906-1913) / A.M. Nykyforov // Molodyy uchenyy 2015. – № 12 (27) – S. 156-159.
2. Naukovo-dokumental'nyy fond Sums'koho oblasnoho khudozhn'oho muzeyu imeni Nykanora Onats'koho – SOKHM. NDF – 121.
3. Rotach P. Z lyubov"yu do Kobzarya / P. Rotach // Lenins'ka pravda. – 1967. – 8 bereznya – S. 3.
4. Sums'kyu krayeznavchyyu muzey (SUKM). – F. 769, op. 13, spr. 129, ark. 9, 10-16.
5. Ткаченко В. Нарис на бандурі / В. Ткаченко // Народна творчість та етнографія. – 1970. – № 4. – С. 98.
6. Ткаченко В. Никанор Воскреслий / В. Ткаченко // Україна. – 1988. – № 35. – С. 12.
7. Ткаченко В. Погром: документальний нарис / В. Ткаченко. – Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2010. – С. 282-364.

УДК 373.016:94] (477)

**Яценко Ю. В.**

студентка НН інституту історії та філософії  
Сумського державного педагогічного  
університету імені А.С. Макаренка

### ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЕКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

*У статті розглядаються основні проблеми проектного навчання дітей в Україні. На основі вивчених джерел розкрито зміст понять «метод», «проект» та «проектні технології». Обґрунтовано особливості методу проектів під час навчання історії та його використання в практиці вчителя загальноосвітньої школи.*

**Ключові слова:** метод, проект, метод проектів, проектні технології.

**Яценко Ю.В. Особливості застосування проектних технологій на уроках історії.**

*В статье рассматриваются основные проблемы проектного обучения в Украине. На основе изученных источников раскрыто содержание понятий «метод», «проект» и «проектные технологии». Обоснованы особенности метода проектов при обучении истории и его использование в практике учителя общеобразовательной школы.*

**Ключевые слова:** метод, проект, метод проектов, проектные технологии.

**Yatsenko Yu. V. Features of the application of project technologies in history lessons.**

*In the article described basic problems of project education of children in Ukraine. Based on the investigated sources the meaning of "method", "project" and "project education". Grounded features an inclusive approach in the teaching of history and its use in the practice of secondary school teachers.*

**Key words:** method, project, method of projects, project education.

**Постановка проблеми та її значення.** У результаті розвитку сучасного суспільства виникає потреба в модернізації освіти. Сьогодні відбувається розробка і пошук шляхів модернізації навчального процесу через його технологізацію. У дію вступає нова парадигма освіти, в якій складові змісту навчання формуються від результату. Педагогами проводиться активний пошук нових методів покращення викладання історичної освіти.

Мета дослідження – здійснити аналіз актуальних проблем забезпечення проектного навчання історії.

Питання реалізації проектних технологій навчання знайшли своє відображення в дослідженнях американських педагогів: Дж.Д'юї, В.Кілпатрика, Е.Коллінгса, які працювали на початку ХХ ст., та у працях сучасних зарубіжних дослідників (В.Гузєєва, Н.Матяш, Я.Пахомової, Є.Полата, Г.Селевка, І.Сергєєва, І.Чечель) та вітчизняних педагогів (К.Баханова, І.Дичківської, І.Єрмакова, Г.Ісаєвої, О.Любарської, О.Пехоти, О.Пометун, С.Шевцової та ін.). Останнім часом вітчизняні вчені-методисти все частіше звертаються до різних аспектів впровадження проектних технологій у практику навчання історії в школі: теоретичні засади (К.Баханов, О.Пометун, Г.Фрейман), історичний аспект (А.Булда, Н.Гупан, О.Дятлова, І.Єрмаков, В.Майборода, Б.Мельниченко, О.Пометун, Л.Пироженко, А.Приходько, Т.Самоплавська), механізм реалізації технології (К.Баханов), застосування окремих проектів у позаурочній діяльності (П.Вербицька, В.Мисан, П.Кендзьор, Ю.Комаров, Т.Ремех, О.Пометун), організація життєтворчих проектів на уроці історії (К.Баханов, В.Нишета та ін.).

**Виклад основного матеріалу.** На сьогоднішній день відбувається вдосконалення освітньої системи в Україні. Одним із кроків до модернізації та активізації навчальної сфери є впровадження проектних технологій. Цей процес не залишив поза увагою й історичну освіту. У викладанні історії також запроваджується застосування даних технологій, що допомагає вдосконалити систему викладання суспільствознавчих дисциплін. Метод проектів не є для української освіти чимось новим. Це скоріше, добре забуте «старє», ніж абсолютно нове.